

delen. Dat is zonder meer een positief punt, maar anderzijds vallen ook de herhalingen en overlappingsen op, in een werk als dit misschien onvermijdelijk. Even onvermijdelijk lijkt het verschil in de aard van de artikelen, sommige meer zakelijk en informatief, andere met een meer abstraherend, bespiegelend karakter. Verder eindigen sommige wel, andere niet met een conclusie of althans een kort résumé, maar dat is een discrepantie die wel vermeden had kunnen worden. Hetzelfde geldt voor de verschillen in het notenapparaat. In het algemeen wordt een redelijk aantal bewijspplaatsen gegeven. Preneel echter geeft slechts één ('explanatory') noot, Devleeshouwer geeft er 21, hoofdzakelijk van hetzelfde karakter, terwijl Els Witte volstaat met een verwijzing naar het genoemde Belgische handboek dat echter niet geannoteerd is! Tenslotte nog een opmerking over de illustraties: ze zijn mooi van kwaliteit en leuk om naar te kijken, maar de lezer voelt zich toch een beetje gefopt als hij ontdekt dat enkele malen dezelfde of vrijwel dezelfde afbeeldingen worden afgedrukt (XI52/X116; XI281/301 ; XI302/323; X189/XI343).

Ik wil deze bespreking echter niet met kritiek besluiten. Met deel XI van de nieuwe *AGN* is het grote werk volbracht en ondanks alle bedenkingen kan de Nederlandse historische wereld zich daarover verheugen!

D. van der Horst

Y. M. I. Greuter-Vreeburg, *De codificatie van het erfrecht 1798-1838* (Werken der Stichting tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandse recht XVI; Zutphen: De Walburg Pers, 1987, vii + 114 blz., f35,-, ISBN 906011 5511); Y. M. I. Greuter-Vreeburg, *Bronnen vande Nederlandse codificatie. Erfrecht 1798-1820* (Bronnen van de Nederlandse codificatie sinds 1798 VI; Zutphen: De Walburg Pers, 1987, xiii + 550 blz., f85,-, ISBN 90 6011 552 X).

In de jaren zestig werd de serie Bronnen van de Nederlandse codificatie sinds 1798 in het leven geroepen om de totstandkomingsgeschiedenis van de burgerlijke en lijfstraffelijke wetboeken die ons land kent en gekend heeft, in kaart te brengen. Het eerste deel van deze serie, die onder auspiciën van de Stichting tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandse recht staat, verscheen in 1968. Met *het boek Erfrecht 1798-1820* is thans deel VI in deze serie verschenen. Het andere boek, *De codificatie van het erfrecht 1798-1838*, vormt de inleiding op dit zesde deel. De schrijfster is in 1987 aan de universiteit van Leiden op deze inleiding en de uitgave van het bronnenmateriaal met betrekking tot het erfrecht gepromoveerd.

In het eerste hoofdstuk van het inleidende boek zet de schrijfster uiteen hoe het met de totstandkoming van de verschillende ontwerpen en wetboeken gegaan is in de periode 1798 tot 1838, waarbij zij speciaal aandacht besteedt aan de wetsontwerpen van Petrus Wierdsma, die in de allereerste codificatiecommissie, de commissie van twaalf belast was met het maken van een ontwerp-regeling voor het erfrecht. Hoofdstuk twee is gewijd aan de bronnen van deze commissie van twaalf, hetgeen neerkomt op een uiteenzetting over de door Wierdsma en het commissielid H. C. Cras gebruikte bronnen. In de hoofdstukken 3-7 bespreekt de schrijfster de regeling van een aantal bijzondere onderwerpen uit het erfrecht in de diverse ontwerpen en wetboeken. Achtereenvolgens behandelt zij de rangorde bij de erfopvolging bij versterf, de positie van de onwettige kinderen, de vormen van uiterste wil, de legitieme portie, en het fideïcommis. Daarbij gaat zij onderwerp voor onderwerp nauwkeurig na wat de successievelijk voorgestelde regelingen inhouden en vergelijkt zij deze met elkaar. Voor een niet-juridisch

geschoolde lezer zijn de uiteenzettingen overigens niet altijd gemakkelijk te volgen. Zo zal niet iedereen weten wat met de Trebellianieke portie (79 en 89 vlg), de *exhaereditio bona mente facta* (80 en 84) of het retourbeginsel (39) bedoeld wordt. Een beetje meer uitleg bij dergelijke termen zou voor niet-juristen misschien welkom zijn geweest.

De eigenlijke bronnenuitgave, het boek *Erfrecht 1798-1820*, bevat vier afdelingen waarin achtereenvolgens aan de orde komen: 1 de ontwerpen van Wierdsma, 2 het ontwerp-1808 met het Wetboek Napoleon ingerigt voor het Koninkrijk Holland (1809) en het ontwerp 1814,3 het ontwerp-1816 met het ontwerp 1820 en 4 de deliberation van de Raad van State over het Burgerlijk Wetboek in 1818. De uitgave is gecompleteerd met registers en concordansen. Aan het begin van de eerste drie afdelingen geeft mevr. Greuter een overzicht van de bronnen, waarbij zij vermeldt, welke zij wel en welke zij niet in haar uitgave heeft opgenomen. De opgave betekent niet, dat deze bronnen nu ook in de opgegeven volgorde uitgegeven zijn. De aanmerkingen van een aantal leden van de commissie van twaalf op het opstel en op het ontwerp van Wierdsma staan, hoewel ze uit andere bescheiden komen, bij de artikelen waar zij bij horen, wat gemakkelijk is voor de gebruiker. Als richtsnoer bij de uitgave van het opstel en het ontwerp van Wierdsma heeft mevr. Greuter de inhoudsopgave van het ontwerp volgens het 'Plan van algemeene verdedeling van 't Wetboek' gebruikt. Onder de verschillende hoofddelen heeft zij zowel de daarin thuishorende bepalingen uit het opstel als uit het ontwerp opgenomen. Daarbij heeft zij opstel en ontwerp niet altijd strikt gescheiden gehouden, wat soms aanleiding geeft tot enige verwarring, temeer daar het onderscheid ook niet met typografische middelen versterkt is.

De ineenschuiving van teksten uit verschillende bronnen gaat soms heel ver. Dit is bijvoorbeeld het geval met de notulen van Kemper van zijn vergaderingen met Reuvens en Bijleveld tussen januari en april 1815 over het toen door hen te maken ontwerp, het latere ontwerp-1816. Voor zover deze notulen opmerkingen over het te ontwerpen erfrecht bevatten, zijn zij opgenomen, maar wel temidden van de tekst van het ontwerp-1816, die in deze afdeling als leidraad is gebruikt. De vraag is of deze fragmenten terwille van de overzichtelijkheid voor de gebruiker toch niet beter apart gehouden hadden kunnen worden en in de volgorde van de vergaderdata uitgegeven.

Wat betreft de beraadslagingen van de Raad van State in de zomer van 1818 heeft mevrouw Greuter alleen de daarvan door Van Maanen opgestelde notulen in de bronnenuitgave opgenomen. Blijkens het inleidende boek (15) heeft zij aan deze notulen de voorkeur gegeven omdat zij het uitvoerigst waren. De twee andere verslagen van deze beraadslagingen, het officiële verslag en de notulen van Kemper bevatten naar haar zeggen veel minder gegevens om een goed beeld te kunnen vormen van de discussies in de Raad van State. Dit mag waar zijn, maar door het niet opnemen van de andere twee versies — al of niet in een notenapparaat — wordt de gebruiker de kans onthouden hier zelf een oordeel over te vormen.

Voor het overige zijn de opgenomen teksten zeer zorgvuldig en nauwkeurig uitgegeven afgezien van een paar kleine missers, die in elke tekstuitgave voorkomen. Al met al toch een waardevolle uitgave, waarmee opnieuw een stuk van de Nederlandse codificatiegeschiedenis ontsloten is.

B. S. Hempenius-van Dijk

E. Poortinga, *De scheiding tussen publiek- en privaatrecht bij Johan Rudolph Thorbecke (1798-1872): theorie en toepassing* (Nijmegen: Ars Aequi Libri, 1987, 331 blz., f36,35, ISBN 90 6916 028 5).